

Україні в умовах розвитку інформаційного суспільства : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 36 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/pdf (дата звернення: 11.11.2019).

УДК 316.346.2-055.2:94(38)

Пересунько М. О.
Науковий керівник: Фицик І.Д., к. філос. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини

РОЛЬ ЖІНКИ В ІСТОРІЇ АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ

На сьогодні у світі одним з найактуальніших питань у сфері захисту прав людини є питання щодо становища жінки в суспільстві. В науці цьому питанню приділено дуже багато уваги, але, незважаючи на це, проблема співвідношення ролі жінки та чоловіка в суспільстві досі залишається повністю не вирішеною. Так, проблема визначення місця й ролі жінки в суспільстві ще з давніх часів турбувала людство. Його виникнення і наукове формулювання йде від античних часів і триває по сьогодні.

Образ жінки формувався протягом усієї історії людства. Погляди часто змінювались під впливом історичних періодів та різних культур. Перші уявлення про образ жінки беруть свій початок з первісного суспільства. Дослідження ролі та образу жінки висвітлено в роботах філософів: Августина, Корнелія Агріппи, Фоми Аквінського, Аристотеля, Г. В. Ф. Гегеля, Т. Гоббса, Іоанна Скотта Ерігени, І. Канта, Дж. Лока, Платона, Ж.-Ж. Руссо, Тертуліана.

Історично склалося так, що жінка в усі часи виконувала здебільшого роль господині дому та займалася вихованням дітей, а тому, зазвичай, ніякого відношення до суспільної, громадської праці не мала. Мета статті – здійснити історіографічний аналіз ролі та місця жінки в античному суспільстві, щоб краще зрозуміти природу рівності статей.

Про жінок в античному світі ми знаємо набагато менше, ніж про чоловіків, діяння яких – повноправних громадян, котрі тією чи іншою мірою брали участь у політичному, економічному, суспільному й релігійному житті своєї держави і представляли її за рубежом, переважно висвітлюють писемні й епіграфічні джерела. Твори ж мистецтва й деякі предмети матеріальної культури дають нам часом більш докладні знання про жінок, ніж пам'ятки писемності.

Відомо, що давні греки жінок вважали громадянами «другого сорту». Вони були частиною особистого майна чоловіків, не мали політичних прав, перебували в цілковитій залежності від родичів чоловічої статі. Жінка незалежно від віку та сімейного стану була потрібна для народження дітей [5, с. 142].

Давньогрецький філософ Сократ стверджував, що відносини шлюбу є

політичними. На його переконання, домашнє господарство було сферою здобуття жінками управлінських здібностей. Він не заперечував, що жінки можуть бути громадянками, і навіть філософами. Сократ був переконаний, що не існує ніяких визначених відмінностей між статями. Головний принцип, якого дотримувався Сократ, що чоловіки та жінки, розділяють ті ж самі цінності, бо мають однакову природу. На питання: «Чи можуть жінки філософствувати чи приймати участь у політиці?», – Сократ давав позитивну відповідь.

Отже, Сократ вважав, що в управлінні державою має бути рівність між жінками та чоловіками, звертав увагу громадян Давньої Греції на необхідності її встановлення. Намагався донести до мас, що жінки не гірші за чоловіків в усьому, навіть, у керуванні державою [1, с. 236].

Першим мислителем, який поставив питання ролі та значення жінки у функціонуванні античного суспільства на рівень філософської рефлексії, був Платон. Проте у цьому аспекті його праці були неоднозначними. Так, наприклад, у своєму діалозі «Держава» Платон зазначає: «Однакові природні якості зустрічаються у живих істот тієї або іншої статі, і за своєю природою як жінки, так і чоловіки можуть брати участь у всіх справах». На думку мислителя, жінка відрізняється від чоловіка лише здатністю народжувати дітей, але це не може впливати на їх роль у соціумі. Тому призначення на адміністративні посади не повинно залежати від статі.

Втім, на противагу зазначеним нетрадиційним поглядам Платона на роль жінки в суспільстві, репрезентованим ним у «Державі», наприклад, діалог «Тімей» свідчить про те, що Платон дотримувався й традиційної для античних часів точки зору про нерівність чоловіка й жінки в приватній та публічній сферах життя. На його думку, жінка, наділена багатьма недоліками і є засобом досягнення чоловічого щастя на Землі. Жіночу діяльність Платон вбачав лише в приватній сфері, де жодна функція, що пов'язана з управлінням громадськими справами, не може бути нею реалізована [6, с. 47–48].

Про дуалізм у поглядах Платона на становище жінки в античному суспільстві свідчать такі вислови мислителя: «жінка займає середнє місце між чоловіком і твариною» (твір «Закони»), «жінки й чоловіки мають однакову сутнісну природу й цінність» (твір «Симпозіум»). Проте Платон, незважаючи на його намагання довести необхідність рівноправності статей, все ж таки був прихильником патріархальної концепції побудови відносин у суспільстві, тому жінці відводив відповідну роль у ньому.

Продовжуючи започатковану Платоном традицію філософського осмислення «жіночого питання» у контексті вирішення загальних проблем життєдіяльності суспільства, Аристотель був мислителем, який задав «біологіську парадигму» в трактуванні ролі жінок. Аристотель у своїй праці «Політика», аналізуючи місце й роль чоловіка та жінки в суспільстві, стверджував: «Так і чоловік відносно жінки: перший за своєю природою вищий, друга – нижча, і ось перший править, а друга підпорядкована. Цей же принцип з необхідністю повинен діяти у всьому людстві». Жінка у

нього перетворюється на повністю підконтрольний об'єкт, у якого не може бути ніяких самостійних бажань та рис, основне призначення жінки – служити чоловіку, приносити користь родині й державі, а також народжувати дітей [2, с. 383].

У родині відносини будувались за принципом «раб/жінка – господар/чоловік». Функції всіх членів сім'ї спрямовувались на досягнення спільного блага, що визначалось керівником сім'ї – чоловіком. Всі ці чинники відсторонювали жінок від участі в громадських справах. Жінка символізує приватні домашні, сімейні відносини, стабільність, на якій будується «поліс».

Таким чином, Аристотель розробив концепцію природної відмінності статей, у якій жінок розглядали як «нижчих істот», повністю залежних від чоловіків, не здатних зробити власний вибір у будь-якій сфері суспільних відносин [3, с. 5 – 6].

Аристотель зазначав, що у Спартанських жінок було право голосу в виборі чоловіка (у них зазвичай було більше влади в сім'ї). В той час, як чоловіки-спартанці вели строге, майже аскетичне життя, дружини їх надавалися в своїм домі надзвичайній розкоші. Ця обставина примушувала чоловіків іноді добувати гроші нечесними шляхами. Лікурґ намагався і спартанських жінок підкорити такій же строгій дисципліні як чоловіків, але зустрів з їхнього боку рішучу відсіч.

Представлені самі собі, жінки стали своєвольними, навіть стали втручатися в державні справи, що в решті решт призвело в Спарті до справжньої гінекократії (високого становища у суспільстві жінок, свого роду матриархат).

Плутарх написав, що чоловіки Спарті завжди повинувалися своїм дружинам. У спартанських жінок була репутація відваги та розпусти, що інші греки вважали непристойним. Плутарх і Ксенофонт стверджують, що Лікурґ узаконив рівність у фізичних навантаженнях для чоловіків та жінок, щоб останні були міцними та могли народжувати здорових нащадків. Спартанські жінки були гідні своїх чоловіків, бо підкорялися суворому вихованню.

Аристотель допускав можливість участі жінок в управлінні, але не сподівався на позитивний результат. Він цілком погоджувався з ідеями Платона, щодо однакових прав обох статей, але не підтримував поглядів свого вчителя та друга, щодо політичного устрою – демократії.

Всі переживання на політичному ґрунті зачіпали кожного громадянина, і письменників також, і тому не дивно, що такі піднімалися і в античній літературі. У творах античних драматургів відображається таке ставлення до жінок, яке не було розкрито античними філософами: залежність «сильної» статі від «слабкої». Ідеї про необхідність статевої рівності є у трагедіях Есхіла, Софокла, та Еврипіда (у останнього «Жінки та трагічне заперечення різниці»). У їхніх творах зображені чоловіки, які заперечують свою залежність від жінок та бажають побудувати політичний устрій без жінок. В кожній із цих вистав, жінок «бояться», тому що вони

інші [4, с. 155 – 156].

Жінки і доньки повноправних громадян користувались найбільшою шаною і повагою, але одночасно вони були зв'язані й найбільшою кількістю заборон. Найкраще їхнє життя описане в «Економіці» Ксенофонта, де чітко виділені три головних обов'язки жінки: приготування щоденної їжі для родини, прядіння вовни й виготовлення тканин для потреб домочадців, а для дружини – ще й народжування дітей і догляд за ними. Вся ця діяльність мала відбуватися в кількох кімнатах і закритому дворіку її дому. Він поділявся на чоловічу й жіночу половини; останню називали гінекеєм, і звідти жінці не годилось виходити, коли до господаря приходили сторонні чоловіки. У заможних родинах господарка керувала працею служниць, а у бідних вона поралась із своїм господарством самотужки або з допомогою доньок.

В античній літературі мовчання неодноразово називалось головною добродією жінки. Ксенофонт в «Економіці» зауважив, що чоловік доручає важливі справи своїй дружині більше, ніж будь – кому, але майже ні з ким не розмовляє менше, ніж із нею. У записаній Фукідідом промові Перикла оратор називає найкращою жінкою ту, про яку в чоловічому товаристві найменше говорять не лише в поганому, а й у доброму сенсі.

З самого народження до дівчинки ставились як до істоти другого сорту, і часто при появі доньки батько її не визнавав. Збереглись приватні листи на папірусі, адресовані до жінки чоловіком, що був у від'їзді. У цих посланнях дається розпорядження викинути дитину, якщо народиться дівчинка, а сина – залишити. Не рахуючись із почуттями матері, новонароджену клали до череп'яної посудини і виставляли обабіч дороги, сподіваючись, що хто-небудь візьме немовля. Таких дітей звичайно брали для поповнення кількості домашніх рабів. Не випадково елліністична комедія часто будується на пізнанні колись викинутої дитини.

По досягненні статевої зрілості (13-14 років) дівчинку намагались якнайшвидше видати заміж, щоб позбавитися від зайвого рота в родині. Заміжжя і народження дітей у ранньому віці нерідко закінчувалось смертю при пологах. Тому Платон і Аристотель рекомендували видавати дівчат заміж між 16 і 20 роками. Та в дійсності це далеко не завжди відбувалось. Не випадково зображений Ксенофонтом зразковий господар Ісхомах одружився з чотирнадцятирічною дівчинкою.

Сказане не означає, що у грецьких родинах не траплялись подружжя, в яких кохали одне одного, а сини й доньки були душевно близькі до матерів. Про такі почуття часом писали античні автори. Класичний приклад становили Перикл і його дружина Аспасія. У «Бенкеті» Ксенофонта оповідається про палке кохання між Нікератом, сином ушавленого полководця Нікія, і його дружиною. За переказом, ця жінка покінчила життя самогубством у 404 р. до н. е. після страти чоловіка під час правління в Афінах тридцяти тиранів. Їх щасливий шлюб тривав не менше 18 років, бо згадка Ксенофонта про них датується 422 р. до н. е. Плутарх у біографії Кімона (розд. 4) написав про його гарячу любов до

своєї дружини Ісодики і про його глибоке горе по її смерті [7, с. 15 – 18].

Отже, філософські концепції античних мислителів стосовно місця жінки в суспільстві були традиційними для патріархального розподілу ролей у тогочасному суспільстві. Загалом у античному суспільстві панував принцип підпорядкування тілесного/жіночого начала розумному/чоловічому. Тому в античності жінки асоціювалися з приватною, підпорядкованою сферою, вони функціонально були виключені з практик свободи, які визначали політичне життя: публічна сфера не тільки просто існувала без жінок, вона була налаштована проти них; при цьому виключення жінок з публічної сфери спиралося на притаманну їм «природну» нездатність переступити за межі їх біологічного й економічного підпорядкування в домашній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Античная Греция : проблемы развития полиса / Редкол.: Е. С. Голубцова (отв. ред.) и др. Т. 1 : Становление и развитие полиса. Москва, 1983. 423 с.
2. Аристотель. Политика. Сочинения : в 4-х т. Москва : Мысль, 1983. Т. 3. 450 с.
3. Ганзицька Т. С. Історіографічний аналіз місця та ролі жінки в суспільстві. Держава та регіони. Серія : Право. 2014. № 4. С. 5 – 10.
4. Гелд Д. Моделі демократії. Демократія: Антол. / Упоряд. О. Проценко. Київ, 2005. 1108 с.
5. Олешко С., Біла О. Історичний ракурс уявлень про жінку у різні епохи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Гендерні дослідження. 2016. Вип. 2. С. 141 – 147.
6. Платон. Государство. Сочинения : в 3-х т. / под ред. А. Ф. Лосева, И. Ф. Асмуса. Москва, 1971. Т. 3 (1). 454 с.
7. Скржинська М. Жінки античного Боспора. Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). 2007. Вип. 7. С. 13 – 43.

Півненко В. І.

**Науковий керівник: Фуркало В. С., к. філос. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини**

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ

Шлюбно-сімейні відносини та родинні традиції – досить складна і своєрідна сфера життя, суспільний інтерес до неї завжди був стійким і масовим. Пояснюється це тією великою роллю, яку сім'я відіграє в соціальному житті, в особистому щасті кожної людини.

Дослідження свідчать, що проблеми шлюбу і сім'ї та збереження родинних традицій зараз є першочерговими в оздоровленні суспільства. Їх